

BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA ONLAYN PLATFORMALAR ORQALI DAM OLISH DAQIQALARINI SAMARALI TASHKIL ETISH

Keldiyeva Husnora,

NamDPI Pedagogika fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

keldiyevahusnora@gmail.com

Ilmiy maslahatchi: PhD M.I. Djakbarova

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23360885>

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darslarida dam olish daqiqalarini onlayn platformalar vositasida tashkil etishning didaktik va metodik imkoniyatlari yoritilgan. O‘quvchilarning diqqatini qayta jamlash, jismoniy faolligini ta‘minlash va darsga qiziqishini qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan interaktiv o‘yinlar, raqamli viktorinalar, qisqa videomashqlar, pantomima va tez aytishlardan foydalanish usullari tavsiflangan. Dam olish daqiqalarini ona tili darsining mazmuni bilan integratsiyalashga asoslangan metodik ketma-ketlik ishlab chiqilgan hamda uni amaliyotda qo‘llashga doir misollar keltirilgan. Shuningdek, raqamli resurslarni tanlashda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, jismoniy harakatga ehtiyoji, ekran qarshisida o‘tkaziladigan vaqt va mashqlarning ta‘limiy maqsadga muvofiqligini hisobga olish zarurligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, ona tili, dam olish daqiqasi, onlayn platforma, raqamli ta‘lim resurslari, interaktiv metod, jismoniy faollik, didaktik integratsiya.

Аннотация. В статье рассматриваются дидактические и методические возможности организации физкультминуток на уроках родного языка в начальных классах с использованием онлайн-платформ. Описаны способы применения интерактивных игр, цифровых викторин, коротких видеоупражнений, пантомимы и скороговорок, направленных на восстановление внимания, обеспечение двигательной активности и поддержание интереса учащихся к уроку. Представлена методическая последовательность интеграции физкультминуток с содержанием урока родного языка и приведены практические примеры её реализации. Обоснована необходимость учитывать возрастные особенности учащихся, потребность в двигательной активности, продолжительность экранного времени и соответствие цифровых ресурсов дидактическим целям.

Ключевые слова: начальное образование, родной язык, физкультминутка, онлайн-платформа, цифровые образовательные ресурсы, интерактивный метод, двигательная активность, дидактическая интеграция.

Abstract. This article examines the didactic and methodological potential of using online platforms to organize short movement breaks during mother tongue lessons in primary school. It describes interactive games, digital quizzes, short video exercises, pantomime, and tongue twisters designed to help pupils refocus their attention, engage in physical movement, and maintain interest in learning. A methodological sequence for integrating movement breaks with lesson content is presented, together with practical examples. The article also emphasizes the importance of considering pupils' developmental characteristics, need for physical activity, screen time, and the alignment of digital resources with instructional objectives.

Keywords: primary education, mother tongue, movement break, online platform, digital learning resources, interactive methods, physical activity, didactic integration.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim jarayonida raqamli texnologiyalardan maqsadli foydalanish o‘quv mashg‘ulotlarini interaktiv tashkil etish, ta‘lim mazmunini o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga moslashtirish va ularning bilish faolligini qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Boshlang‘ich sinflarda ta‘limni tashkil etishda o‘quvchilarning diqqatini jamlash, faoliyat turlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish va dars davomida jismoniy harakatga bo‘lgan ehtiyojini hisobga olish muhim metodik talablar sirasiga kiradi.

Ona tili darslarida o‘quvchilar matnni o‘qish, tinglash, yozish, so‘z va gaplarni tahlil qilish, savollarga javob berish hamda o‘z fikrlarini og‘zaki va yozma shaklda ifodalash kabi faoliyatlarni bajaradilar. Ushbu faoliyatlar izchil diqqat va aqliy faollikni talab qiladi. Shu sababli dars jarayoniga qisqa harakatli mashqlarni kiritish o‘quvchilarning faoliyatini almashtirish, jismoniy faolligini ta‘minlash va keyingi topshiriqlarga qayta yo‘naltirish uchun metodik imkoniyat yaratadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2022-yil 29-dekabrda maktab o‘qituvchilari bilan uchrashuvda ta‘lim sifatini yaxshilash va maktablarda yangi muhit yaratish zarurligini ta‘kidlab, “Endi maktablarimizga mutlaqo yangi muhit va sifat kirib kelishi kerak”, degan fikrni bildirgan [1]. Ushbu fikr ta‘lim jarayonini takomillashtirishning umumiy yo‘nalishini ifodalaydi. Uni boshlang‘ich sinf ona tili darslariga tatbiq etishda o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos, mazmunan puxta va metodik jihatdan asoslangan mashg‘ulotlarni tashkil etishga e‘tibor qaratish lozim.

Onlayn platformalar dam olish daqiqalarini videomashqlar, animatsiyalar, interaktiv savol-javoblar, ta‘limiy o‘yinlar va harakatli topshiriqlar bilan boyitish imkonini beradi. Biroq raqamli vositaning mavjudligi o‘z-o‘zidan ta‘lim samaradorligini kafolatlamaydi. Uning metodik qiymati tanlangan materialning dars maqsadiga muvofiqligi, o‘quvchilarning yoshiga mosligi va jismoniy faollik bilan uyg‘unlashtirilishiga bog‘liq.

Maqolaning maqsadi – boshlang‘ich sinf ona tili darslarida onlayn platformalar yordamida dam olish daqiqalarini tashkil etishning metodik imkoniyatlarini yoritish hamda ularni dars mazmuni bilan integratsiyalash usullarini tavsiflash.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolaning metodologik asosini pedagogik kuzatish, nazariy tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va metodik modellashtirish usullari tashkil etadi. Ushbu usullar dam olish daqiqalarini tashkil etishning didaktik xususiyatlarini aniqlash, raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatlarini tavsiflash hamda ona tili mavzulariga mos amaliy topshiriqlarni ishlab chiqishda qo‘llanildi.

Metodik yondashuvni ishlab chiqishda uchta asosiy jihatga e‘tibor qaratildi: dam olish daqiqasining maqsadini aniqlash, raqamli materialni dars mazmuniga muvofiq tanlash va jismoniy harakatlarni ta‘limiy topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirish. Shuningdek, mashq yakunida o‘quvchilarni asosiy dars faoliyatiga qayta jalb etish zarurati hisobga olindi.

Maqolada tavsiya etilgan metodlar amaliy-metodik xarakterga ega. Ularning samaradorligi maxsus tajriba-sinov natijalari bilan miqdoriy jihatdan tasdiqlangan deb qaralmaydi.

Asosiy qism. Onlayn platformalar asosida dam olish daqiqalarini tashkil etishning metodik asoslari. Dam olish daqiqasi boshlang‘ich sinf darsining yordamchi elementi bo‘lishi

bilan birga, o‘quvchilarning jismoniy faolligini ta‘minlash va ularni keyingi ta‘limiy faoliyatga tayyorlashga xizmat qiluvchi metodik vositadir. Uni ona tili darsiga maqsadli integratsiyalash orqali harakat va o‘quv mazmuni o‘rtasida bog‘liqlik hosil qilish mumkin.

Bunday mashqlarni tashkil etishda quyidagi metodik tamoyillarga amal qilish maqsadga muvofiq:

Maqsadga muvofiqlik: mashq o‘quvchilarning diqqatini tiklash, jismoniy faolligini ta‘minlash yoki o‘rganilgan bilimlarni mustahkamlash vazifalaridan biriga xizmat qilishi kerak.

Yosh xususiyatlariga moslik: topshiriqlar sodda, tushunarli, xavfsiz va bajarish uchun ortiqcha vaqt talab qilmaydigan bo‘lishi lozim.

Ta‘limiy mazmun bilan integratsiya: harakatlar so‘z turkumlari, tovushlar, bo‘g‘inlar, gaplar yoki matn mazmuniga bog‘lanishi kerak.

Faollik va ishtirok: mashqlar imkon qadar barcha o‘quvchilarning ishtirokini ta‘minlashi zarur.

Raqamli me‘yor: ekran faqat zarur ko‘rsatmalarni namoyish etish uchun ishlatilib, o‘quvchilarning harakatlanishi va ekrandan uzoqlashishiga imkon berilishi kerak.

Mazkur tamoyillar asosida onlayn platformalardan foydalanish jarayoni quyidagi metodik ketma-ketlikda tashkil etilishi mumkin.

1-jadval. Onlayn platformalar yordamida dam olish daqiqalarini tashkil etish bosqichlari

	Dam olish daqiqasining vazifasini aniqlash	Diqqatni tiklash, harakat faolligini ta‘minlash yoki mavzuni mustahkamlash maqsadini belgilash	Mashqning aniq pedagogik yo‘nalishi belgilanadi
	Dars mazmuni va yoshga mos resursni aniqlash	Qisqa video, animatsiya, viktorina yoki ta‘limiy o‘yinni tanlash	O‘quvchilar uchun tushunarli va qiziqarli topshiriq yaratiladi
	Raqamli materialni jismoniy mashqlar bilan uyg‘unlashtirish	Chapak chalish, qo‘l ko‘tarish, qadam tashlash va cho‘zilish mashqlaridan foydalanish	O‘quvchilarning harakatdagi ishtiroki ta‘minlanadi
4. Ona tili mazmuni bilan bog‘lash	Harakatni o‘rganilayotgan mavzuga moslashtirish	So‘z turkumini aniqlash, tovushni farqlash yoki so‘zga mos harakatni bajarish	O‘rganilgan bilimlarni amalda qo‘llash imkoniyati yaratiladi
	Asosiy dars jarayoniga qaytishni tashkil etish	Qisqa savol-javob, topshiriqni umumlashtirish va keyingi vazifaga o‘tish	O‘quvchilar dars faoliyatiga qayta jalb etiladi

Jadvalda keltirilgan ketma-ketlik dam olish daqiqasini tasodifiy harakatlar majmuasi sifatida emas, balki oldindan rejalashtirilgan pedagogik faoliyat sifatida tashkil etishga yordam beradi. Bunda harakatli mashqning ta‘limiy mazmuni ustuvor bo‘lib qolmasligi, ya‘ni dam olish daqiqasi o‘quvchilarni ortiqcha aqliy yuklama bilan band qilmasligi ham muhimdir.

Masalan, fe‘l so‘z turkumini mustahkamlashda o‘qituvchi ekranda “yurmoq”, “sakramoq”, “chapak chalmoq” kabi fe‘llarni namoyish etadi. O‘quvchilar so‘zlarni o‘qib, ularga mos xavfsiz harakatlarni bajaradilar. Sifat mavzusida esa o‘qituvchi rang, shakl yoki hajmni ifodalovchi so‘zlarni ko‘rsatadi, o‘quvchilar tegishli predmetni topadilar yoki uning belgisini imo-ishora orqali ifodalaydilar. Bu usullar o‘quvchilarning harakat va nutq faoliyatini uyg‘unlashtiradi.

Dam olish daqiqalarida onlayn platformalardan foydalanish imkoniyatlari. Onlayn platformalarning amaliy qiymati ularning nomi yoki texnik imkoniyatlari bilan emas, balki muayyan pedagogik vazifani bajarishga qanchalik mos kelishi bilan belgilanadi. Interta‘lim.uz, Topqir.uz, EduBaza va Bilimland.uz kabi resurslar o‘qituvchi tomonidan tanlanayotganda ulardagi materiallarning mavjudligi, mazmuni, foydalanish imkoniyati va yoshga muvofiqligi oldindan tekshirilishi lozim.

Dam olish daqiqalarida quyidagi faoliyat turlaridan foydalanish mumkin:

1. Qisqa videomashqlar. Ekranda sodda harakatlar ketma-ketligi namoyish etiladi. O‘quvchilar ko‘rsatmalarni takrorlab, bir necha daqiqa davomida harakat qiladilar. Bunda videoning davomiyligi va harakatlarning xavfsizligiga e‘tibor beriladi.

2. Interaktiv viktorinalar. O‘quvchilarga ona tili mavzusiga oid qisqa savol yoki topshiriq taqdim etiladi. Javobga mos harakat bajariladi. Masalan, to‘g‘ri javob bergan o‘quvchilar qo‘llarini ko‘taradilar yoki bir marta chapak chaladilar.

3. Raqamli o‘yinlar. Ekranda berilgan so‘zlar, rasmlar yoki tovushlar asosida tezkor topshiriqlar bajariladi. O‘yin qoidalari sodda bo‘lishi, o‘quvchilarni uzoq vaqt ekranga qaratib qo‘ymasligi kerak.

4. Pantomima. Rasm yoki so‘z mazmuni gapirmasdan, harakat orqali ifodalanadi. Boshqa o‘quvchilar tasvirlangan predmet yoki harakatni topadilar. Ushbu mashq lug‘at boyligi va og‘zaki muloqotni qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltiriladi.

5. Tez aytishlar. Qisqa tez aytishlar talaffuz, nutq ravonligi va eshitib takrorlash mashqlariga xizmat qiladi. Ularni qo‘l harakatlari yoki ritmik chapaklar bilan uyg‘unlashtirish mumkin. Biroq tez aytishlar aqliy-nutqiy topshiriq bo‘lgani uchun ularni har doim ham jismoniy dam olishning o‘rnini bosuvchi mashq sifatida baholash to‘g‘ri emas.

Dam olish daqiqasining samaradorligi raqamli resursdan foydalanishning o‘zi bilan belgilanmaydi. O‘qituvchi topshiriqning davomiyligi, o‘quvchilarning jismoniy holati, sinf xonasidagi sharoit va harakatlarning xavfsizligini hisobga olishi lozim.

Natijalar. Maqola doirasidagi metodik tahlil asosida boshlang‘ich sinf ona tili darslarida foydalanish mumkin bo‘lgan uchta amaliy mashq namunasi ishlab chiqildi. Ular o‘qituvchiga dam olish daqiqasini dars mazmuniga bog‘lash va o‘quvchilarning faol ishtirokini tashkil etish bo‘yicha namunaviy yo‘nalish beradi.

1. “So‘zni top – harakatni bajar” usuli

Maqsad: so‘zlarni o‘qish, ularning mazmunini anglash va topshiriqqa muvofiq harakat bajarish orqali o‘quvchilar faoliyatini almashtirish.

Tashkil etish tartibi:

1. O‘quvchilar uchta guruhga ajratiladi: A, B va D.

2. Har bir guruh uchun muayyan harakat belgilanadi: A – qo‘lni ko‘tarish, B – ikki marta chapak chalish, D – bir qadam oldinga tashlash.

3. Ekranda “aka”, “kiyik”, “tort”, “alla”, “ko‘k”, “Toshkent” kabi so‘zlar navbat bilan ko‘rsatiladi.

4. O‘quvchilar oldindan kelishilgan qoida asosida tegishli harakatni bajaradilar.

5. Mashq yakunida topshiriqning qoidasi qisqacha umumlashtiriladi.

Mazkur mashqda harakatni so‘zning bosh yoki oxirgi harfi bilan bog‘lash mumkin. Biroq guruhlarini ajratish qoidasi o‘quvchilarga oldindan aniq tushuntirilishi va tanlangan so‘zlarga bir xil qo‘llanishi kerak. Mashqning asosiy vazifasi tezlik bo‘yicha raqobatni kuchaytirish emas, balki o‘quvchilarni faol harakatga jalb etishdir.

2. “Raqamli pantomima” usuli.

Maqsad: so‘z yoki rasm mazmunini harakat orqali ifodalash, uni anglash va og‘zaki javob berish ko‘nikmalarini faollashtirish.

Tashkil etish tartibi:

1. O‘quvchilar kichik guruhlariga ajratiladi.

2. Ekranda predmet, hayvon yoki harakatni ifodalovchi rasm ko‘rsatiladi.

3. Har bir guruhdan bir o‘quvchi rasm mazmunini gapirmasdan, harakatlar orqali ifodalaydi.

4. Guruh a‘zolari tasvirlangan predmet yoki harakatni topadilar.

5. To‘g‘ri javobdan so‘ng rasmning mazmuni qisqacha izohlanadi.

Ushbu usul o‘quvchilarning so‘z boyligi, tasavvuri va muloqotga kirishish faolligini qo‘llab-quvvatlash uchun xizmat qiladi. Mashqni so‘z turkumlari mavzusiga moslashtirish orqali o‘quvchilar predmet nomi va harakatni ifodalovchi so‘zlarni farqlashlari mumkin.

3. “Tez aytish va harakat” usuli.

Maqsad: talaffuz mashqlarini sodda ritmik harakatlar bilan uyg‘unlashtirish va o‘quvchilar faoliyatini almashtirish.

Tashkil etish tartibi:

1. Ekranda yoshga mos, qisqa tez aytish namoyish etiladi.

2. O‘qituvchi uni avval sekin va aniq talaffuz qiladi.

3. O‘quvchilar tez aytishni birgalikda takrorlaydilar.

4. Takrorlash jarayoniga yengil chapak yoki qo‘l harakati qo‘shiladi.

5. Mashq yakunida o‘quvchilar odatdagi o‘quv faoliyatiga qaytadilar.

Ushbu mashq nutqiy faollikni qo‘llab-quvvatlaydi. Uni dam olish daqiqasi sifatida qo‘llashda tezlikni oshirishga ortiqcha urg‘u bermasdan, o‘quvchilarning talaffuz aniqligi va mashqdagi ishtirokini hisobga olish maqsadga muvofiq.

Muhokama. Tavsiya etilgan mashqlar dam olish daqiqalarini dars mazmuni bilan bog‘lashning amaliy variantlarini ko‘rsatadi. An‘anaviy mashqlardan farqli ravishda, raqamli materiallar topshiriqlarni turli shakllarda namoyish etish, rasmlar va qisqa videolardan foydalanish hamda o‘quvchilarning qiziqishlariga mos faoliyatni tanlash imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarning mavjudligi o‘qituvchining metodik qarorini almashtirmaydi. Masalan, “So‘z turkumlari” mavzusida o‘quvchi ekranda berilgan so‘zni o‘qiydi, uning qaysi turkumga mansubligini aniqlaydi va belgilangan harakatni bajaradi. Bu jarayonda ko‘rish, fikrlash, javob berish va harakat qilish faoliyatlari bir-biri bilan bog‘lanadi. Biroq dam olish daqiqasining asosiy vazifasi yangi murakkab bilimlarni o‘rgatish emas, balki

o‘quvchilarning faoliyatini almashtirish va ularni keyingi mashg‘ulotga tayyorlashdan iborat bo‘lishi lozim.

Raqamli vositalardan foydalanishda ekran qarshisidagi vaqtni uzaytirib yubormaslik muhim. O‘qituvchi topshiriqni qisqa ko‘rsatma bilan tushuntirishi, zarur hollarda ekranni o‘chirib, o‘quvchilarning harakatlanishiga imkon yaratishi mumkin. Shuningdek, jismoniy mashqlar barcha o‘quvchilar uchun xavfsiz, sodda va bajarish imkoniyatiga mos bo‘lishi kerak.

Metodik jihatdan dam olish daqiqasini baholashda uchta mezonga e‘tibor qaratish mumkin: o‘quvchilarning mashqda ishtirok etishi, harakatlarning topshiriq maqsadiga muvofiqligi va mashqdan keyin asosiy o‘quv faoliyatiga qaytish imkoniyati. Ushbu mezonlar o‘qituvchiga mashqni keyingi darslarda takomillashtirish uchun kuzatuv asosini yaratadi. Biroq maxsus tajriba-sinov ma‘lumotlarisiz ushbu yondashuv o‘quvchilarning diqqatini yoki o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini muayyan miqdorda oshiradi, degan xulosaga kelish mumkin emas.

Xulosa. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida dam olish daqiqalarini onlayn platformalar yordamida tashkil etish ta‘limiy mazmun, jismoniy faollik va raqamli resurslardan foydalanishni o‘zaro uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Qisqa videomashqlar, interaktiv viktorinalar, ta‘limiy o‘yinlar, pantomima va tez aytishlar o‘quvchilar faoliyatini almashtirish hamda ularni keyingi topshiriqlarga yo‘naltirishda qo‘llanishi mumkin.

Dam olish daqiqalarining metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilishi, avvalo, maqsadni aniq belgilash, yoshga mos raqamli materialni tanlash, harakatlarni ona tili mavzusi bilan uyg‘unlashtirish va mashq davomiyligini me‘yorlashga bog‘liq. Raqamli texnologiya mustaqil maqsad sifatida emas, balki pedagogik vazifani amalga oshirish vositasi sifatida qo‘llanishi lozim.

Kelgusida ushbu metodik tavsiyalarni amaliyotda sinab ko‘rish, o‘qituvchi kuzatuvlari va o‘quvchilar ishtirokini qayd etish orqali ularning qo‘llanish imkoniyatlarini batafsil o‘rganish mumkin. Bu dam olish daqiqalarini boshlang‘ich sinf ona tili darslarining mazmuni va o‘quvchilarning ehtiyojlariga yanada moslashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli ta‘lim texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. — T., 2021.
- 2.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta‘lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi. “Ta‘limda raqamli texnologiyalar” metodik qo‘llanma. — T., 2022.
- 3.Axmedova M., Xolbo‘tayev O. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.
- 4.Qodirova N. Zamonaviy dars: mazmun va metodika. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2019.
- 5.Parpiyeva, M., & Jurayeva, M. (2023). Problems of linguoculturological and neurolinguistic study of phonetic means. *American Journal Of Philological Sciences*,3(02), 49-59.
- 6.Abdurahmonova G. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ularni ta‘lim jarayonida qo‘llash. – Toshkent: “Innovatsiya ziyo”, 2021